

elő. Ettől a veszélytől mindenesetre óv bennünket az a bámulatos óvatosság, amellyel, legalább is a Szovjetunió és Olaszország, (tehát a két legghamarább számbajöhető hatalom) a mostani háború alatt egyformán kiűntetik magukat. (B. Z.)

SZEMLE, BÍRÁLATOK

FÉJA GÉZA KÖNYVE MÓRICZ ZSIGMONDRÓL

Kötetremenő tanulmányt írni élő íróról szokatlan, de nem haszontalan. Nem is hálátlan mesterség. Különösen akkor érdekeltő, ha nem azonos korosztály tagjai mondanak véleményt egymásról. Kortársak, kik egyuttal fegyvertársak vagy ellenlábasok, sok tekintetben gyanúsíthatók elfogultsággal, baráti szivességgel, ellenséges beállítottsággal. Bár a kortársi ítéletmondásnak is meg van az a haszna, hogy egyivásúak közelebbről ismerik egymást és a közösen átélt időket és így közelebb tudnak férközni az írói teljesítmény belső és külső alakító tényezőihez. Ennek feltárásával az utókor elfogulatlanabb kutatója számára értékes forrástanulmányt nyújthatnak. A második nemzedék véleménye az elsőről csak olyan esetben gyanús, ha a fiatalabb esztétikus így akarna magának érdemeket szerezni az idősebb korosztály előtt, vagy így akarná feltornászni magát, a nála nagyobb név hátán, a hírnév szárnyaira.

Féját nehéz ilyesmikkel gyanúsítani. Egészen kezdő éveiben már új irodalmi értékmérő felállításán dolgozott, mely éles határvonalat barázdált az előttejáró Nyugatnemzedék íróinak minőségi megítélésében. Már akkor, előbb Szabó Dezső, majd Bajcsy-Zsilinszky lapjában, leszögezte azokat a szempontokat, amelyek most Móriczról írott könyvének utolsó fejezeteiben kiszélesítve követelnek meghallgatást. Számára Ady volt a mérték s azok az itt-ott elejtett kritikai megjegyzések, melyekkel Ady a primár tehetségről vallott felfogását ismeretessé tette. Ezekben a kezdeti időkben Szabó Dezső is, szokott modorában, brutális szókimondással rontott neki a l'art pour l'art magyar képviselőinek s köztük elsősorban Babits Mihálynak, Kuncz Aladárnak és velük együtt a kifinomult műveltség, a kifejezésbeli előkelőség íróinak, hogy ezekkel szemben a maga, az Ady és Móricz Zsigmond kiválóságát irodalom és magyarság szempontjából előbbrevalónak minősítse. Féja pedig Szabó Dezső tanítványaként indult.

A pörben így utólag és alaposabb átgondolás után nehéz ítéletet mondani. Féja azzal indokol, hogy az idők követelése az eddig megszokott epikus formák felbontására kényszerítették a mai írókat. A regénytől dokumentumértéket is követel s az írótól utmutató szolgálatoikat politikai, társadalmi és közművelődési vonatkozásokban, nemcsak széptani értelemben. Nem veszi azonban észre vagy nem akarja észrevenni, hogy ezt a szolgálatot a maguk elvonatkozottabb kifejező módján Babitsék is ellátják. És hogy Móricz Zsigmond sem az a nyers kifejező erő ma már, akinek például a Sáraranyban jelentkezett. A két külön ut, melyek bizonyos állomásokon párhuzamosaknak, néha éppen szétágazók-

nak mutatkoztak, a belső érés mind magasabbra vezető lépcsőin szelíd hajlással ivelődnek egymás felé. Amint Móricz a maga mostani fejlődési fokán már urat, parasztot, zsentrit, városi proletárt és nagyvárosi polgári társadalmi rétegeket egységes szemléletben vetít olvasói elé, Babiits a maga elsőrendűen esztétikus világlátását is át meg átszövi társadalmi, sőt gazdasági és politikai vonatkozásokkal, az érettebb életkor gazdag tapasztalati élményeivel. A formarobbantó kísérleteket a nagyháborút követő első években az a kézzel kitapintható átrétegződés csiholta ki úgy az európai, mint a szűkebb értelemben vett magyar irodalomból, mely társadalmi, gazdasági és közművelődési téren végbement és napjainkban sem jutott nyugvópontra még. Gazdasági és társadalomtudományos irányban tolódott el az olvasótömegek érdeklődése, melyet más oldalon a műszaki haladás és a sportélet előtérbe nyomulása követett. Az irodalom második vagy harmadik vonalban szerénykedik és csak akkor tud figyelmet kierőszakolni a maga számára, ha tartózkodó művészi szempontjait és formanyelvét felerősíti s gazdagabb hurozás-sal, szélesebb hangszereléssel bontja ki a mondanivalót.

Előnyére vagy hátrányára válik ez az írói teljesítmény belső értékének? Itt sem lehet általánosításokkal dolgozni. Azt kell mondanunk: írója válogatja. Megintcsak a tehetséget lehet egyedüli perdöntő mértéknek elfogadni, mely önmaga számára pontosan meg tudja szabni az irodalomtól megkövetelt engedmények elfogadásának határait. Móricz Zsigmondról például egybehangzó a megállapítás, hogy egyetlen, nyul-farknyi novellával, a Hét krajcár-ral, korszakfordító jelentőséget tudott adni fellépésének és későbbi munkásságának. Vérteli írónak néha egy mondata elegendő, hogy élesen belehasítson a köztudatba és érzékenyen befolyásolja olyan társadalmi, gazdasági vagy politikai kérdések továbbbi menetirányát, melyek a „szakmabeliek“ erőlködései közepett megfeneklettek avagy helytelen irányba kanyarodtak el. Ezt a képességet épúgy nem lehet elvitatni Babitstól vagy Kuncz Aladártól, mint Móricztól, Ilyés Gyulától, Szabó Dezsőtől, sőt magától Féja Gézától sem. S ez a képesség biztosít értékállóságot is a mű számára azonfelül, hogy a kortársi életben netán hasznos szolgálatot teljesített. Viszont vannak falutanulmányozók, életregényírók, riportregénytermelők és más átmeneti műfajokban tevékenykedők, akiknek oldalszámok ezreiben sincs megállító mondanivalójuk sem a kortárs, sem az utókor számára. Az éles elválasztó vonalat tehát nem pártszempontokból kellene véleményünk szerint megvonni író és író között, hanem a teljesítmény magasrendű írói értéke, a kvalitás szempontjából. Merthiszen alapjában nemcsak két pártra tagozódnak a különböző nézetek és felfogások vallói az irodalom berkeiben. Létezik még egy irodalmi hivatalosság, létezik egy kiadópolitikával erőszakolt siker-arcvonal s létezik mélybetaszított réteg, mely legjobb műveivel tán szóhoz sem tud jutni, hogy jelenlétét igazolja és irodalmi-közéleti súlyát érvényesítse. Ezek közt mind igazságot kell tenni és az igazság mérlege minden esetben mégiscsak a valódi tehetség javára billen. Hasznossági, célszerűségi s más gyakorlati szempontok csak másodsorban jöhetnek számításba.

Féja könyvének kétségtelenül előnyére válik, hogy nem a mester és tanítvány viszonyának gyümölcse. Társadalmi-esztétikai szemszögből veszi elemzés alá Móricz egész életművét a Hét krajcártól az Életem

regényéig s még néhány ismeretlen, csak kéziratban meglevő könyvét is megismerteti kivonatossan az olvasóval. Szemmel láthatóan kerülni óhajtja az egyoldalúságot s még csak nem is áll minden művével szemben a feltétlen meghódolás álláspontján. Móriczban, irodalomtörténeti vonatkozásban, az Arany Jánossal elindult epikai vonal továbbfejlesztőjét és kiteljesítőjét látja, ki a mélytársadalom rétegeinek életét még kevesebb eszményítéssel s még gondosabb differenciáltsággal emeli irodalmi érdeklődésünkbe és emberi megítélésünk elé. Kimutat egy kezdettől fogva megnyilvánulásra törekvő célzatosságot, mely történeti, társadalmi és mélytársadalmi regényein egyaránt végigvonul: a magyar lelki alkat megértését és megértetését, hol analitikus, hol szintetizáló eszközökkel. Turi Danitól Báthori Gáborig egyenes az út, ami a regényalak vérmérsékletét, keleti zabolátlanágát, nagyralátását s a testi és szellemi képességek kicsorduló bőségét illeti. Velük szemben áll a másik típus, mely Bethlen Gábor „humánus mámorá”-ban teljesedik ki s amelynek a paraszti tárgyú művekben ugyancsak meg vannak a paraszti előképei. Kimutatja, hogy Móricz regényeiben, de igen sok novellájában is, a magyar élet mindenirányu fölmérésére törekszik. Mig kezdetben csak külső helyzeti és belső lelki válságok lerögzítésén fáradozott, később már határozottan állást foglal és alakjaival a megoldás utjaira is rámutat vagy önmaga mond ítéletet. Így a *Forr a borban* a milliériumi iskolarendszer korszerűtlenségéről s az ebből kikerülő fiatalság lelki zsákuccájáról, az *Életem* regényében a Tisza Kálmán-i és a habsburgi konzerváló, feltörő társadalmi rétegeket viaszszorító vagy saját zsirjukban elkényelmesítő politika kártékony rendszeréről.

Külön érdekessége Féja elemző módszerének, ahogyan lélektani és élettani bonyodalmakat igyekszik átvilágítani a Móricz-művek hőseiben, melyeket jobbra az író hasonló természetű bonyodalmaira vezet vissza. A Turi Dani-komplexum, a paraszt legény tudatalatti vágyakozása az uriasszonyra, végigvonul ezen az egész elemző eljárason, különböző fázisaiban. Ahol a vágy még csak csirázik, ahol közeljut a beteljesüléshez s végül a beteljesülés maga, mely mindig letöréssel vagy kiábrándulással jár. Egy bizonyos: drámai kirobbanások lehetőségeit rejti magában ez a szekszuális fűtöttség, melyeknek kiaknázását az író nem is mulasztja el. Visszavezeti pedig a komplexum csiráját Móricznak addig a gyermekélményéig, ahol tudatossá vált benne, hogy földet turó, árva parasztlegény-apja, ki a maga társadalmi és osztályhelyzeténél mindig magasabbra nézett, lecsúszott papicsalád leányát választotta élettársául.

Végül abban sommázza mondanivalóit Féja, hogy Móricz Zsigmond, mint emberi és mint írói alkat, egyaránt tökéletes fajképe a magyarnak, ki önmagában, és művészetében a műveiben ábrázolt típusokban, megcáfol egész csomó megrögzött, hazug előítéletet. „A magyar a világosságot szereti, a fényben fürdő életet, a nyílt látóhatárt és mindennek oxigénjét: a szabadságot... A magyar lélek megveti az elfogultságokat; szemléletét nem korlátozzák eleve és belső számvetés nélkül elfogadott nézőpontok... Adyt is, Móriczot is sajátos mámor járja át: a szabadság tudatának és örömének felvillanyozó tüze...” Ezen a ponton azonban egész sereg általánosítással találkozunk, melyekkel nagyon nehéz egyetérteni. Tőlünk erdélyiektől távol áll, hogy a szellem embereit

törzsökökre, asszimilánsokra, mély, hig és jöttmagyarokra osztályozzuk. Ezek az általánosítások minden valószínűség szerint kényelmes kibuvók bizonyos konkrétizálások elől. Az irodalomtörténet már nem élő alakjain ki merik mutatni személy szerint különös elméleteik mintapéldányait, de már a ma élők s főként a mai irodalmi és mástermészetű hivatalosság dédelgetettjeivel szemben egyedül a karakán Szabó mert nyíltan elítélő állást foglalni. Írók lehet képességei, termelésének eredetisége, hasznossága, maradandósága szempontjából megbírálni, de a faj és vér elmélete már az a vonal, mely más nemzeteknél is homokbafulással fenyegeti hirdetőit. A nemmagyarból jött Gárdonyi Gézának szintén megvannak a maga komoly bepillantásai a magyar lelki alkat mélységeibe, ha ezek egyéniségéhez mértén más módon jutnak is kifejezésre, mint Móricznál. A bizonyos mértékű „fölszántság“, a hódítani vágyás és más, Móricz által előtérbe állított tulajdonságok alapján emberi természetünk jellegzetességei s éppúgy megvannak más és más adagolásban németeknél, angoloknál, mint a félvad népeknél. Móricz emberlátásában épen azt becsülik kimagasló írói erénynek, hogy mélyen emberi. Hogy csaknem testi közelébe férkőzik alakjainak s lehántja róluk az előző írónemzedékek által rákent elmerévítő mázat. Hogy véletlenül magyarnak született és épen magyar hőseinek testi-lelki életéhez tudott ilyen közelségbe jutni, az csak annyiban érték, hogy ime magyar íróban is lehet képesség egy mélybepillantó ábrázolási mód kialakítására s ilyenformán magyar hősein keresztül is meg tudja mutatni az egyetemesen emberit: a magyarban az embert.

Mindezekkel Féja könyvének értékét nem szeretnők vitássá tenni. A vállalkozás maga már elismerést érdemel és az a sokszínű, mindig érdekes, sőt lebilincselő előadási mód, mellyel egészen újszerű formáját találta meg a társadalmi tudattal kiszélesített irodalmi elemzésnek. Nevelő értéke ugyancsak elvitathatatlan kísérletének, mely a közönség számára sok tanulsággal szolgál. Szokványesztétikusoknál jóval közelebbviszi az olvasók tömegét az irodalmi mű helyes megértéséhez (és élvezetéhez).

(Szentimrei Jenő)

A MAGYAR FALUREGÉNY

A magyar könyvkiadás társadalomrajzi kiadványainak egyre ritkuló jelentkezése arra látszik utalni, hogy a magyar falu szociográfiai feltárása — irodalmi sikon — immár befejeződött. Nem volna érdektelen kikutatni, vajjon a közérdeklődés lanyhult-e előbb el, vagy a falu felfedezői fáradtak ki a munkában? A legközelebb álló feltevés, hogy egyidejű kölcsönhatás forog fenn, írókban és olvasókban egyszerre tisztult ki az elvégzett munka terméketlensége. Írói vonatkozásban világosan kibontakozik, hogy a felmérések és adatgyűjtések meddő munkájában lett urrá a kétkedés a lelkeken, hiszen a legmegrázóbb tények is csak borzongást keltettek, a legfélelmetesebb felismerések is borus tűnődést csupán. Vajjon még néhány falu vagy város környezetrajza teljesebbé tehetné az eddigi kutatásokat s az adatok céltalan halmozása megmásíthatná a mai valóságot? A szociográfusok nyilván úgy érezték: *nem*. Nincs többé szükség munkájukra, mert a feltárt valóság bármilyen dermesztő és a kinyilvánított szentencia akármilyen lelkes és igazságos: nincs, aki fel-

oldja a dermedtséget és vállalja az igazságot.

Ha átlapozzuk a magyar vidékek társadalomrajzait, mindenütt szüntelen ismétlődésekre bukkanunk, mindenütt a nagybirtokok fojtogató gyűrűjével, az ellátatlanság megrázó példáival, a népi öntudat züllésével s riasztó társadalompolitikai tényekkel találkozunk! Itt-ott tájak és arányok szerint csak a részletek különbözőek, csak a tünet terjedelme más, de az előidéző okok semmiben sem mások. Az eddigi részletekből már olyan vakító világosság derült a nagy összefüggésekre, annyira tisztázódtak a romlás okai, hogy újabb anyaggyűjtés, a cselekedet szándékának hiányában olyan, mintha előrehaladt tüdővész esetén az orvos a hajhullást diagnosztizálná.

Amit a szociográfusok mondani akartak, azt eléggé megtették eddigi munkáikkal. Ki állithatja, ha olvasta a magyar falurajzokat, hogy nem ismeri a magyar falu és a magyar nép bajait? Csak akkor merülhetne fel ismét a magyar társadalom részproblémái sürgős megismerésének szüksége, ha egyáltalán napirendre kerülhetne a gyökeres orvoslás. Jelenleg azonban csak bonctani vizsgálódás folyik az elpusztult vagy pusztulóban lévő nép felett, anélkül, hogy az élet elégséges feltételei adva volnának.

A szociográfusok szövezei csak a középosztályu rétegekhez jutottak el, akik őszinte sóhajokkal könnyítettek megbolygatott lelkiismeretükön, de ez a sóhaj is inkább riadalomból fakadt, mintsem együttérzésből, mert feirémlettek a leszorított népi erők feltörésének lehetőségei. Eljutott a nagybirtokos rétegekhez is, amelyek a szociográfiai könyvek tanúsága elől a törvénykönyvek paragrafusaihoz menekültek. A nép azonban alig vett tudomást a népmentési munkáról, mert talán még addig sem jutott el, hogy megértse miről van szó, mikor nemes szándéku falukutatók jegyezték életük tartalmát, még kevésbé, hogy olvashassa a szociográfusok intelmeit. Népi mozgalom volt ez a népért, de a nép mellőzésével, amit okos előrelátás alakított így. A magyar falukutatás csak hősi páthosz maradt a birtokos rétegek „belátása” felé, anélkül, hogy megvetette volna egy olyan népmozgalom alapjait, amely jussként követelje a magyar földből méltányos jogait. Erkölcsi lendület volt, amelynek nemes szenvedélyessége felkavarta ugyan a levegőt, de nem annyira, hogy szele viharra dagadjon és megtépdesse a nagybirtok tölgyeinek lombjait.

Azóta leülepedett már az a kevés por is, amit a páthosz a levegőbe kavart. A magyar szellemeket kevésbé érdekli a társadalom gazdasági szervezete, inkább a „magyar vér” képletét fürkészik, a faj nemes és korcs származékait rendszerzik, ősoket ásnak ki a sirokból, holtaknak osztanak rangot és élőkől vonják meg a becsületet. (A magyar szellemi élet ütemére jellemző, hogy olyankor esett a „fajiság” és „vérség” babonás lázába, mikor az a nyugati szomszédságban már-már anakronizmusná vált.)

A por tehát leülepedett, a falukutatás megszűnt, a jelek mégis arra engednek következtetni, hogy a korszak, amely annyi nemes erőt fogyasztott, nem tűnik el nyomtalanul a magyar szellem légköréből. *Falukutatás* helyett *falujelenítés* folyik, adatgyűjtés helyett életábrázolás, társadalomrajz helyett — faluregény. Egész természetes, hogy a szociográfiai korszak élményanyagának akár közvetlenül, akár közvetve hat-

nia kellett az írókra s nem maradhatott nyom nélkül a szépirói alkotásokra. Bár el kell ismernünk, hogy a falukutatásból fogant társadalomrajzok is telítve voltak a legjobb irodalmi szándékokkal, a szociális dráma nem veszett el a tudományos részletezés adattömegében. A fiatal író-nemzedéknek gondja volt rá, hogy a tényközlésen túl, megelevenítse a falu szubjektív világát, közvetítse vágyait és indulatait. Mégis a szociográfia, természeténél fogva, csak fékezve és higgadtan nyulhatott ez érzékeny rétegekhez, mértékletes tárgyilagossággal óvnia kellett szociológiai vizsgálódásainak hitelét. Így inkább csak érlelni, mintsem betölteni tudta a leendő nagy társadalmi parasztregeény költői elemeit.

Elsőnek Kovács Imre kísérelte meg szépirodalmi sikra vetíteni szociográfiai élményanyagát és regénybe oldani érzésvilága szubjektív elemeit. A szociográfia kényszerűen hűvös módszereit a valóságjelentetés művészi formáival meghaladni, az élet drámai konfliktusait nem statisztikákba rovatolni, hanem a közvetlen ábrázolás erejével tudatosítani: nyilván ez lebegett Kovács Imre szemei előtt *Kolontó* c. regénye megírásakor, amelyben saját életének pusztai tapasztalatairól számol be, arról a korszakról, amely kialakította benne a szociális felelősséget és rávezette a nagybirtokellenesség útjára.

Kolontó az első bizonytalan lépés volt, az első tapogatózás az új faluregeény megalkotása felé. A vállalkozás, kezdeményező jellegét tekintve, dicséretesnek lett volna tekinthető, ha nem maradt volna szépirói vonatkozásban olyannyira a művészi színvonal alatt. Szociális irányjelzésében nem voltak ugyan komoly vagy éppen gyakori hibák, inkább csak homály és tisztázatlanság burkolta megállapításait. De éppen, mert már kikutatott és feltárt élményanyagot ismétel, megítélésénél a szociális pozitívum másodrendű kérdéssé szállt alá. A Kolontó nem haladta túl tényközlésében semmivel sem a szociográfiai munkák felderítéseit, ami indokoltta és becsessé tette megjelenését, azt a művészi elevenítés többlete nyújthatta volna. A szerző azonban a naturalizmus olyan eszközeivel próbálta ábrázolni a pusztai élet sivárságát, amely sivárrá tette a közlés módját is. A művészi igény vagy talán képesség hiánya legfeltűnőbbben az emberformálás síkján ütközött ki. Itt derült ki, hogy a szerző kissé lebecsüli a műfajt, mert szociográfiai munkáinak gondos fogalmazása után a szépirást pongyolaságnak vette, ahol nem kötelező sem a közlés tisztasága, sem a tartalom szépsége. Dialógusai, még akkor is, ha elképzelhetően valószerűek, nyomaték nélkül lebegnek a helyzetek és történések között, mert kiformálatlan, nyers regényhősök tolmácsolásában jelentkeznek. A regény alakjai úgy cselekednek és lelkükben úgy alakulnak át, hogy a szerző egy-egy mondatban közli, hogy hogy cselekedtek és alakultak át. A cselekedet és lélekalakulás izgalmas folyamata nem az olvasó szeme előtt folyik, az olvasó nem éli át a metamorfózist, a dráma csak a szó nyers értelmében adott. Bizonyára tévesen felfogott naturalista szemlélet vezette művésziileg teljesen hibás ösvényre a szerzőt. Nem számolt azzal, hogy a természet válogatás nélküli, hű másolása együtt jár a jelentéktelen, semmitmondó valóságadalékok rögzítésével, amelyek talán nem is oly értelmesek és sem társadalmi, sem emberformáló jelentőségük nincs. Megrontja a regény szerkezetét az a törekvés is, hogy erőszakoltan keretei közé zsúfolódik minden szociográfiai taasztalat. A környezetrajz ezzel nem válik teljesebbé, mert nem épül a

valóság közé, csak mereven, elhatároltan, fejezetről-fejezetre jelentkezik. Legszembetűnőbb ez a statikus módszer a szektások bemutatásakor, amikor minden átmenet nélkül derül ki, hogy a puszta cselédei, ugyyszólván valamennyi, szektás istentiszteletre járnak, noha sem előbb, sem utóbb nem kerül erre szó és az sem derül ki az alakok cselekedeteiből, de szemléletükből és beszédjükből sem, hogy lélekben miként formálódtak szektásokká. Kovács Imre regénye így inkább elidegenítő, mint ösztönző hatással volt a szociográfus nemzedékre, akik falurajzaiban pedig sűrűn fellelhetők voltak a szépirói törekvések.

Kolontót hosszú ideig nem követte újabb szépirodalmi faluábrázolás, míg most egyszerre két kötet is megjelent az Athenaeum kiadásában. *Darvas József: Máról-holnapra és Kodolányi János: Ormánság* című könyvei.

Mindenekelőtt Darvas József munkája az, amely a szociográfiai munka folytatásaként jelentkezik. Erdemes megjegyezni, hogy a mű ott, ahol a társadalomrajzi utánérzés jegyeit viseli magán, híjján van a szépirodalmi érényeknek és nehézkessége mellett, kissé érdektelen is. De Darvas, aki elsősorban mégis regényíró, hamarosan leküzdí az első lapokon jelentkező botlásokat és széles hőmpölygést ad az eseményeknek. Ezt a széles hőmpölygést knuthamsuni jelentőségében kell értelmeznünk, életek és drámák peregnék szemünk előtt, szenvedélyek csapnak össze és kezdődő örömek semmisülnek meg, néma háborgásoknak és a lelkekben rejtőzködő indulatoknak vagyunk tanui, mégis minduntalan az az érzésünk, hogy Darvas falujában semmi sem történik. Mint azokban az apró norvég halászfalvakban, ahol a napok egyforma szürkeséggel követik egymást, az élet szinte álló helyzetbe merevedik, de az egyhangú eseménytelenségből egyszerre csak felcsapnak a szenvedély lángjai, amelyek egyformán lehetnek az ösztönök és társadalmi ellentétek feszítő erői. Darvas is egy falu sivár hétköznapjait jegyzi fel. Történik-e valami? Csak egy ház épül, egy vályogvaskót húznak fel, gyermek születik, kereszttelőre s temetésre mennek: de ez az egyhangúság félelmetes elevenséggel rajzolódik fel a regény lapjain. Ismerjük ezt a világot jól, mégis úgy tűnik, hogy idegen, ismeretlen tájak sorsát közvetíti az író, egy egészen más csillagzatát talán. Mint lassu folyású patak vize, úgy csörgedez a faluban a fájdalom és szomorúság. de ha felágaskodik a sok keserűség, akkor is csak fékezve robbannak a szavak, vigyázva törnek elő az indulatok. Ez az élet rendje, nincs kiút, viselni kell a kereszttet. A kamaszbéres is hiába szökik meg az elviselhetetlen bánásmód elől az uradalomból, megszökhet-e a nyomoruság elől? Apjának sajog érte a szive, de kegyetlenül elveri tetejében ő is, hogy megtörje méltóságát és visszaűzze a szolgaságba.

Keserű igazságokat mond Darvas, de elegendő-e ennyi? Elég-e, ha csak megmutatja a szolgaságot és nem mutat rajtuk túl? Elég-e, ha dédelgeti együgyű, elesett, lélekben és szegénységben megnyomorított parasztjait és nem lázad-e a magatartás és életforma ellen? Elég-e, ha csak arra mutat rá, hogy ezt a szívós, erős népséget semmiféle erőszak és nyomoruság nem tudja elpusztítani, ha azt igazolja, hogy szívósságuk csak a szolgaság elviselésére alkalmas és nem megtörésére?

Tudjuk, hogy ez a magyar falu. De hihetjük-e, hogy pontosan csak ennyi? Darvas József kerül minden feltételezést, nem kísérli meg, hogy olyan szándékokat lopjon a magyar paraszt lelkébe, amilyen — meggyő-

zódése szerint — nincs meg benne. Ez lehet tiszteletreméltó írói elv és magatartás. De valóban olyan távol esik a mai magyar falutól napjaink történelme és politikuma, hogy szellője távolról sem érinti házai tájékát? Sehol nem szakad fel a kor, az események ugyyszólván időtlenül peregnék ebben a faluban. Az osztályellentétek ott izzanak ugyan az osztönökben és Darvas csodálatos lélektani finomsággal vetíti elénk, hogy a falusi pletyka, mint lesz védekező és támadó fegyvervé a falu szégyeinek a módos gazdával szemben, bár ez az osztálygyűlölet is többnyire félősen megbuvik.

Talán nem is emelnők ki Darvas művének e hiányait, ha az ő szociális felelősségének és szemléletének színvonala nem jutott volna messzire túl az egyszerű ábrázolás határain és maga is nem vetné fel valamely faluregény kapcsán ezeket a szempontokat. Amit mutatott a faluból, az életteljes és megrendítő, de a magyar falunak ez az elhatárolása az időből és a történelemből, erőltetni a munka jelentőségét és hatóerejét. Darvas úgy érzi talán, hogy a magyar falu kiesett az időből és valóban egészen elkerüli a történelem? A szerzőnek tudnia kell, hogy ez az elképzelés hamis és valótlan. Vagy a kiadói óvatosság tisztította meg könyvét a „művészi összhangot” megbontó közéleti elemektől?

Annál feltűnőbbek ezek a hiányok Darvas munkájában, mert a *Máról-holnapra* kollektív regény. Nincsenek kifejezetten regényhősei, az egész falu életének lüktetését egyszerre érezzük. Ebből az együttes életfelrajzolásból tehát semmikép sem hiányozhat az a reagálás, ahogyan a falu népességét megközelíti, megfertőzi vagy megtisztítja a kor politikuma.

Mint különös azonosságot kell felemlitenünk, hogy akár Kovács Imre Kolontójában, úgy Darvas művében is fiatal református pap a tisztultabb holnap hírnöke, ő magasodik fel a legtisztább erkölcsi állásfoglalás áldozatos vállalásáig és képviseli a felsőbb osztályokkal szemben a nép igazi érdekeit. Nem tarthatjuk véletlennek, hogy Kovács és Darvas választása egyaránt az egyház fiatal papjára esett, saját írói eszményiük tolmácsolására és betöltésére. Csak azt szeretnők tudni, hogy az írók részéről a fiatal papoknak ez az eszményesítése közvetlen tapasztalat forrásából táplálkozik-e, vagy csak vágyakozást fejez ki? Elgészen örvendetes jelenségnek volna tekinthető, ha éppen a magyar tájakon a református papság olyan mélységesen szociális és erkölcsi felelősségtől áthatott, a történelem dialektikáját oly világos szemmel felmérő lelkészeket reprezentálna, mint ebben a két faluregényben.

Kodolányi János: *Ormánság* c. kötetében három kis faluregényét foglalta össze. Noha mindhárom regénye a huszas évek terméséből való, tárgyuk és gyűjteményes megjelentetésük következtében, eleven időszívrüsséggel hatnak. Főképpen azért, mert olyan területre vezetnek, amelyen a szociográfusok felderítéseik folyamán egészen elhanyagoltak, noha ugy társadalmi, mint politikai tekintetben itt gyülekeznek a legkomorabb felhők. Kodolányi az ormánsági falutársadalom erkölcsi hanyatlásának kérdéseivel foglalkozik csupán, amit teljességgel megmagyaráz az idő, amelyben munkája elkészült. (Ujabb színműveiben már felöleli a Dunántul politikai problémáit is.) A stílus és lélekformáló bravur, ahogyan Kodolányi a legbonyolultabb konfliktusokat is tiszta művészi eszközökkel felszínre hozza és megoldásra vezeti, a magyar regényirodalom első

vonalaiba állítja munkáját, bár itt-ott felfedezhetők ábrázolási hiányosságok, különösen a mellékszereplők jellemrajzánál.

Az Ormánság mindamellet megázó és meggondolkoztató olvasmány. Kodolányi személyes drámákat és családi konfliktusokat elevenít, de környezetrajza világosan utal arra, hogy azok az ormánsági talajból fakadtak s nem elszigetelt jelentőségűek. Első regénye, a *Szép Zsuzska*, egy tisztalelkű, vénülő falusi szerelemlány történetét meséli el, kissé ökonómiaatlan szenvedéllyel, de sok szeretettel és szépséggel. Zsuzska már túl van fiatalságán, de teste még őrzi egykori szépségének rugékonyságát és formáit. Fekélyes, szép testével és ártatlan lelkével beleszeret a falu legderekabb és legtehetősebb legényébe, aki most jött haza messzi földről és vagyonával kevélykedik. Lőrincz Lajos enged a csábításnak és mohón temetkezik Zsuzska karjaiba. A fiatal legény azonban nemcsak szerelmet akar Zsuzskától, hanem vagyonára is tör. A vénülő leány mindent oda ad a gazdag legénynek, hogy megtartsa szerelmét, mindent, amit kezével és szép testével öreg napjaira szerzett. Lőrincz Lajos, a vagyonszerzés mániákusa szerződéses ajándékozás után kiveri Szép Zsuzskát házából és koldusbotra juttatja. A faluban mégis mindenki tiszteli, mert „erős ember ésszel él, a háborúban beszijasodott lelke megbirkózott a mások nyomorán érzett szánalommal.” Felrajzik a történet kapcsán a dunántúli falvak szociális elesettségének minden kérdése, az egyke, a kuruizálás, a falu társadalmi életének sok-sok szennye és komisszága.

Második regényében, a *Börtönben* is a módos parasztok kegyetlen törtetését festi meg. Szülő, gyermek, testvér és feleség egyaránt áldozatul esik Varga János vagyonsóvárgásának, aki végül megroppant lélekkel önmaga nyakába veti a halálos hurkot. De a vér, nem válik vízzé... és a pusztulás szélén Varga János fia, aki végső elkeseredésében már menekülni akart apja házából, még kegyetlenebbül, még komiszabbul folytatja az önpusztító gyűjtést és kuporgatást. Kántor János megdicsőülése is a középrétegek erkölcsi süllyedéséről ad számot.

Kodolányi regényeinél nem vethetjük fel a Dunántul mai problémáinak hiányát, mert ezek csak lappangva bujtak meg az ormánsági társadalomban a munka megírásának idején. Gyűjteményes kiadásuk is inkább csak utalni akart arra a mélységes erkölcsi és szellemi zűllésre, amely e tájat végsőkig emészti. Ha a dunántúli falvakat ma is a régi szu pusztítaná csak, ha vérkeringésében csak régi fertőzés jelei mutatkoznának, az is elegendő ok volna, hogy a magyar élet őrei nagyobb figyelmet szenteljenek neki. A valóság azonban az, hogy a Kodolányi által felvázolt erkölcsi problémák jelentéktelenné zsugorodtak a Dunántul mai politikai tényei mellett, amelyek átfonták ezt a szép és saját gazdagságában fuldokló földdarabot.

Az új magyar faluregény semmit sem lendített azokon a kérdéseken, amelyeket a magyar élet veszélyekkel és problémákkal zsufolt légköre megoldásra sürget. A tiszta szó és egyenes beszéd csak töredékesen jelentkezik. Itt is, ott is feltörnek a jó szándékok, a változtató akaratok, de aztán, mint sebzett vadgalamb, csüggedt szárnyakkal omlanak össze. A faluregény egyelőre ugyanazon utakon jár, mint ifju őse, a szociográfia járt: csak rést vág a sűrű sötéttségben, csak villanó fényt szór a homályba, de utána újra összecsukódik a sötétség és elterjeng a homály. A szociográfia által megtermékenyített nagy faluregénnyel még adós a magyar irodalom. (*Robotos Imre*)

MAGYAR ZSIDÓ ÍRÓK DEKAMERONJA. A magyar irodalom társadalmi vonatkozásban épp úgy nem egyöntetű, harmónikus, mint bármely irodalom. A társadalmi küzdelmek és az irodalom kezdetétől fogva hatottak egymásra, összefüggtek és összefüggnek ma is. Legjava íróink mindig részesei voltak koruk társadalmi küzdelmeinek. Különbségeik sose vallásiak vagy fajiak voltak s a magyar reformáció is főként társadalmi mozgalomként értékelendő. A szinmagyar protestáns prédikátorok, a „horvát“ Zrinyi, a „rácz-tót“ Petőfi, a „fajmagyar“ Ady, a „félromán“ József Attila mind ugyanazért a magyar népért küzdöttek, amit a különböző korokban e gyűjtőnév alatt értettek. Természetesen más volt Balassi magyar népe és más volt Petőfié, sőt más volt az ifju és más az öreg Vörösmartyé. Az írók mindig az idők élén jártak: itt járt Szkárosi Horváth András, az akkori szűk életformák ellen lázadó Balassi Bálint s a korán elhulló Csokonai is.

Ebből a szémszögből nézve semmi létjogosultsága nincs „magyar-zsidó irodalomról“ beszélni. Ugyanis ha ez az irodalom speciálisan magyar szellemű, akkor akármilyen származásúak az írók, magyar irodalom; ha pedig zsidó, cionista vagy egyéb szellemű, akkor zsidó irodalom s csak a nyelve magyar. A mai magyar irodalmat csakis társadalmi vonatkozásban lehet vizsgálni, nem pedig vallási vagy faji alapon. Ahogy nincs „magyar-zsidó“ irodalom, épp úgy fából vaskarika a „magyar-katholikus“ és a „magyar-protestáns“ irodalom is. A század elején Ady és Móricz Zsigmond nem református, Babits és Kosztolányi nem katolikus írók voltak, hanem írók. Akkoriban a szabadabb polgári életformákért állt a harc s ebben a küzdelemben az új magyar irodalom is részt vett, akár akarta, akár nem. Ez magyarázza azt a hajszát, melyet az akkori hivatalosság az új magyar irodalom nagyjai ellen indított. Az író mindig a társadalom va-

lamely rétegével tart. E szerint az irodalom osztályozása is csak ilyen szempontok szerint történhet. Vannak maradi tollforgatók és vannak haladó írók. „Magyar-zsidó irodalom“ azonban nincs, mert a zsidóság nem egységes réteg, hanem épp úgy tagolt, mint az a társadalom, amelyben él. A zsidó gyáros közelebb áll az „árja“ gyároshoz, mint a zsidó mérnökhöz; a zsidó szegény a keresztény szegényhez, mint a zsidó kereskedőhöz. Épp így pl. Molnár Ferenc közelebb áll Herczeg Ferenchez, mint Molnár Ákoshoz. Az sem áll, hogy aki magyarokról ír feltétlenül magyar, mint ahogy aki zsidókról ír, az sem okvetlenül zsidó. Az pedig, aki mielőtt értékelné valamely írást, előbb a szerző származási adataira kíváncsi, ne is olvasson, az ilyennek nem jó irodalom kell, hanem árja, turáni vagy sémi ösök.

Sós Endre bevezetése azt állítja, hogy a kötet „dokumentálni kívánja, hogy az ország lakossága nemcsak árja és fajmagyar milliókból áll, hanem, többek között, olyan zsidóhitű és zsidószívű százazerekből is, akik teljes sorsközösségben élnek a magyar kispolgárság, parasztság és munkásság millióival“. Ezzel szemben az írók mást mondanak. Ők csak a kereskedő zsidót látják s ha — nagyon ritkán — a dolgozó zsidókról is megemlékeznek, romantikus legendává szövik.

A kötet íróiról — egyenként — kevés a megjegyezni való. Pap Károly írása regényrészlet, Zelk Zoltáné szintén s így mint kiszakított részek nem bírálhatók. Goda Gábor és Zsigmond Ede novellái közepesek. Barabás Tibor, Keszi Imre és Vészi Endre zsidó gicceket írtak, szintúgy Barát Endre és Pataki Arthur is. Az egyetlen vérbeli írás a kötetben Molnár Ákos „Új albérlő“ c. novellája. A kötetet a budapesti Periszkop adta ki. (Lukács Imre)

SOMLYÓ GYÖRGY: A KOR ELLEN. (Versek) Tulajdonképpen nem is egy bizonyos író-

ról, de a mai fiatal magyar költő-nemzedékről kellene bírálatot, sőt terjedelmes tanulmányt írni, az alig húszéves Somlyó György első verseskötetével kapcsolatban. Arról a nemzedékről, amely földig hajolva egy-egy túldekorált kép, hűvösen megfogalmazott jelző előtt s fittyet hányva mindannak, ami magát a verset, az érzelmek és indulatok atmoszféráját, az ösztönös költőiséget jelenti, mindmáig nem tudott felhagyni olcsó hatást kieresztelő „versírói mechanizmusával”.

Nem csoda, hogy a fiatal Somlyó György, aki pedig vitán felül tehetséges költő, nem képes keresztültörni ezt a megcsontosodott „irányt” és Szabó Lőrincről, Babitsról át József Attiláig minden hangot kipróbál, minden „kész” kép-sémát, sőt egyes szavakat is „feldolgoz” verseiben, nehogy lemaradjon a bűvész-mutatványokról, ahol társai a „költői verselés” legfurább csínyjeit és meglepetéseit segítik a levegőbe. Ismétlem, nem Somlyóról van itt szó. Ez a tehetséges ifjú poéta mindent megad, amit versírói készsége mellé bizonyítékul állíthat. Nyelvezete szokatlanul tiszta és finom, gondolatának mélysége, már amennyire kapkodó és kialakulatlan világszemlélete engedi, megóvjá őt mindattól, ami mesterkélt hangulatokba ringathatná. Különösen kötetének utóbbi verseire gondolunk, amelyekben már nemcsak a forma, de a tartalom szempontjából is egyénibb, ösztönösebb meglátások vezetnek.

Hogy mivé, merre fejlődhetik? Attól függ, minő mértékben tudja kivonni magát társai bűvköréből. Ma még átöröklött kifejezési sémák máza tapad a verseire, ám a kritikus tisztában van azzal, hogy e máz alatt tekintetbe veendő értékek kalóznak. Somlyó Györgyön áll, hogy ezeket frissen és szabadon kiemelje az idegen lerakódások alól. (Berkó Sándor)

A SZIV PEDAGÓGIÁJA. Bár-mily erős és egyre ismertebb a neveléstan gyakorlati iránya, bár-

mennyire alkalmazzák a pszichotechnika módszereit és bármilyen sokat írtak és írnak még mindig a gyermeki psziché megmérhető felületeinek tudományáról, a nevelés ősi gyökerig nyúló mélységi problémáját: a gyermeklélekkel való kapcsolatot megteremtését, a gyermek befolyásolását a pszichotechnika sem oldotta meg. Hogyan kell viselkedni a nevelőnek a gyermekkel szemben, hogy az bizalommal legyen irányában, hogyan jut el a gyermek benső lényegének megismeréséhez a tanító, hogyan tud rá igazán hatni, milyen eszközökkel, ezek a kérdések a nevelés eredetétől kezdve mind máig megoldásra váró feladat.

Dumitru Theodosiu: *Pedagogia inimei* (Bucuresti 1940) című könyve a nevelés éppen e benső, lényegi részének fontosságát juttatja kifejezésre. A szeretet, a jóság, a szelidség az állatra is bebizonyítható jó hatással van. Számtalan átél és másoktól hallott, állatvilágból vett példa után természetesen találja azt a kérdést: vajon a gyermekre, ki ösztöneiben, érzelmi világában, intelligenciájában magasabb fokozat, mint az állat, nincsen-e hatása a jóságnak, a szeretetnek? Rousseauval az élen számos nagy nevelővel feleli Theodosiu, hogy igen. Mintahogy — egészen biztos, hogy a rosszság, gonoszság gonosz-ságot szül, a gyermekre sugárzó jóság a jó felé fordítja a lelkét. Érdekes, hogy néhány korszerű nagyszerű filmben (Fiuk városa, A jövő útja, Rács nélküli börtön stb.) mennyire visszatükröződik a pedagógiának ez a ma már alig vitatott elve: jónak kell lenni a gyermekkel, éreztetni kell vele saját tehetségének örömét, saját cselekvésének boldogító tudatát. Szeretni kell a gyermeket, saját magának megfelelő légkört kell kialakítani körötte, amelyben szeretetet, jóságot érez a külvilágtól. Theodosiu ismerteti a Fiuk városának mesebeli légkörét s a mindennapi élet néhány érdekesebb kísérletét. Mindenekelőtt Montessori iskoláját, amely a tanítót is

gyermekké alakítja át, hogy minél tökéletesebb legyen a külső világnak a gyermek lelkéhez való idomulása, majd Bakule prágai kísérletéről emlékezik meg. Bakule a gyermektársadalom kivetettjeiből, a nyomorék, testi-lelki fogyatékosokban szenvedő gyerekekből állította fel osztályát. Igaz, hogy fiatalságát, életerejét „osztályának” áldozta Bakule, de az eredménye tudományos értékű is. Csupán a szerető neveléssel, majd valamennyi fogyatékos gyermektől egészséges, produktív egyént tudott nevelni! A jenai Petersen szintén a gyermek egyéniségének legteljesebb kibontakozását készíti elő szabadságra alapozott módszerével. A Fairhope-i (Egyesült Államok) új iskola szintén hasonló alapokon épül. Még csak osztályok sincsenek az iskolában, írni-olvasni 9 éves koráig nem tanul a gyermek, csak akkor, amikor természetes szüksége lesz gondolatait írásban közölni és a másokéit megismerni. Meriam professzor Missuriban felállított kísérleti iskolája szintén tökéletesen a gyermek vágyaihoz, egyéniségéhez igazodik. H. Lietz Német- és Ed. Demolins Franciaországban kísérleteztek szintén a szeretet módszerével és eredményeik a módszer helyessége mellett szólnak.

Természetesen nem állíthatjuk, hogy a szeretet minden esetben helyes nevelést eredményez, hogy a szeretet módszere nem kívánja meg a gyakorlati kutatások eredményeit is felhasználni. De Theodosiu könyve jó figyelmeztető azok számára is, akik csupán a gyakorlati értékű kísérletezésekben vélik a nevelés módszereit felfedezni. Amennyire a tárgyilagos tudományos megállapításokra, legalább annyira a szeretet erejére is támaszkodni kell az igazi nevelésnek. (Fekete Ferenc)

EGY ANGOL GENTLEMAN VILÁGNÉZETE. Az u. n. nagyközönség többnyire felháborodva fordul el az őszintén kimondott érdektől, de naiv lelkesedéssel kapcsolzkodik az érdeket takaró jelszó-

ba. Amikor pl. a világháború kitörésekor Grey angol külügyminiszter őszintén kimondotta, hogy Anglia érdekei szempontjából szükségesnek tartja a háborúba való belépést, a központi hatalmak sajtójában felviharzott a megvetés: „kalmár Anglia!” Mert a háború — így a kispolgár — heroikus küzdelem, amely eszmények megvalósításáért folyik és nem üzleti mérlegelés alapján. — A látszat és a valóság viszonyának feltüntetése azóta sokban módosult. Ma Németország az, amelyik nyíltan érdekeire hivatkozik, viszont Anglia a nyilvánosság előtt a kis nemzetek szabadságát, az emberi jogok helyreállítását hangoztatja, bár természetes, hogy polgári létéről, nyersanyagjairól, piacairól van szó. A diszkrepánia a tényleges indítókörök és az idealista jelszavak közt annyira nyilvánvaló, hogy sokan megörökönyödve állnak meg előtte és keresik a magyarázatot. Hogy lehet például, hogy az az Anglia, amely gyarmatbirodalmat teremtett és nemzetek sokaságán uralkodik, a kis nemzetek szabadságának üdvös voltát hangoztatja, kérdi a semleges szemlélő? Nem hisszük, hogy a jelszó-hívó angol kispolgárok nagyrésze képmutató lenne, legalább is nem mutat erre az a véletlenül kezünkbe került angol regény, amely a mostani háború előtt, éppen a lengyel bonyodalom tetőpontján került ujabb, nem tudni, hányadik, kiadásra, Ian Hay könyve Pip, egy fiatalember románcja nem „nagy” regény. Becsületes, rokonszenves, friss írás, szolid pszichológiai kidolgozással. Cselekménye önmagában nem igazolja, miért kellett ezt a könyvet új és olcsó kiadásban kihozni Angliában a nemzetközi izgalom forróján. Pip, a jó módu angol fiatalember, gyermekkorát kapjuk a könyvben, az iskolát, sportot. Egyik tanára felfedezi benne a született crickekjátékost, 10-20 oldalon criketmérkőzések szakszerű leírása szóraztat. Pip otthagynja az egyetemet, feje nem veszi be a tudást. Apja váratlan halálakor kiderül, hogy az

őreg orvos szép vagyonát kétes spekulációba, holmi rézbányák papírjaiba fektette, amelyek talán sokat hoznak majd egyszer, egyelőre azonban semmit. Pip szegényen, munkásnak áll be egy autógyárba, ahol képességeivel és akaratával felküzd magát, a tulajdonos társnak fogadja. Ekkor úgy véli, megengedheti magának a nősülést. Régi gyermekkori ideáljának vall szerelmet s mint sportember golfmérkőzést kér a lánytól, tét: a házasság. Ha Pip nyer, a lány férjhez megy hozzá, ha veszít, fuccs a házasságnak. A lány persze — egészséges ösztönének engedve, elutasítja ezt a megalázó és nevetséges ötletet, de el kell fogadnia a mérkőzést, mikor Pip emlékezteti arra, hogy neki ma az Anglia-Ausztrália nemzetközi cricketmérkőzésen az angol színeket kellene képviselnie, ő azonban nem ment el a mérkőzésre, hogy a leánnyal játszasson, hogy bebizonyítsa neki — saját szavaival — felsőbbrendűségét és akaraterejét. A lány méltányolja a hallatlan áldozatot, a mérkőzés elkezdődik és különböző bonyodalmak, összeveszés és a mérkőzés abbahagyása után, házassággal végződik.

A könyv népszerűségét és újrakiadását a könyv angol atmoszférája igazolja, az a világfelfogás, amely Pip jellemrajzával piedesztálra emeli az angol sportembert. Pip a fair play embere, korrekt, gondolkodása megfelel az angol józan észnek. Szellemi horizontról, világnézetéről nem lehet Pipnél beszélni, csupán szilárd jellemről. Keveset beszél, szívsós és rugalmas, mint az acél, zárkózott és szemérmesen gyöngéd, minden irigység és féltékenység nélkül, és szent előtte a kötelesség. Nem beszél tetteiről, pedig bálványa az angol közönségnek, sőt már annak idején az iskolának, ahol „...az agy nem számít, csak az ügyesség, ahogy valaki kézzel, lábbal, izommal kezeli a labdát“. A naiv lelkű, de nemes lelkűletű sportember képében az angol polgár saját maga ideálképét kapja, azt, amilyennek látni

akarja önmagát, vagy amilyen lenni szeretne. Vagy, ahogy Pip ebédközben eltűnődik: „...Az asztaltársaság látványa megdöntötte volna mindenki véleményét, aki az angolszász faj dekadenciájáról beszél. Micsoda nagyszerű társaság! A lányok — lányok, ezért minden kritikán felül. És a férfiak? Talán fiatalosak voltak és konvencionálisok — bizonyára mindegyik hajlandó lett volna megölni apját az uccán, ha az őregurat készenkötött nyakkendővel látja — de Pip tudta, hogy legtöbbjük tiszta és egyenes, mint ő maga“.

„Nem nagyigényű könyv — írja róla egyik angol kritikusa — de felfrissít, mert híján van minden konvencionálizmusnak és álszenteskedésnek“. A konvencionálizmus kárdését a fentiek után fölösleges lenne bolygatni. Álszenteskedés pedig csakugyan nincs benne, mert ehhez kettő kell: kell, hogy az álszent ismerje a dolgok tényleges összefüggését és ezeket elhallgassa, eltitkolja vagy hamis összefüggéseket hazudjon. Aki nem gondolkodik, hanem csak átveszi a véleményeket, nem is lehet álszent. Pip sem álszent, és a könyv sem szenteskedik, mikor egyszerűen nem beszél Pip és az angol középosztály anyagi létfeltételeiről. Becsületesen mutatja meg azonban a dolgokat, úgy ahogy azok az angol polgár tudatában megjelennek, távolabbi összefüggéseik távlata nélkül. Holmi spekulatív rézpapírokba fektette öregem egész vagyonát, mondja Pip. Körülbelül ennyit tudott Pip egész generációja, rézről, ércről, aranyról és gyémántról — az a generáció, amely hívón hajtotta vére a kis bur parasztköztársaság ellen a háborút. (Rhodes Cecil, a viktoriánus angol gyarmatpolitikus, persze többet tudott — tudott aranyról és gyémántról, mikor vérrel, vassal, háborúkkal megvetette az afrikai angol gyarmatbirodalom alapját.)

Pipnek azonban, minthogy nem gondolkodó fő, eszébe sem jut saját létfeltételeit kutatni. Kődös ismerez-

tei vannak holmi értékpapirokról, pedig ezeken, a mögöttük levő gyarmati kincseken és az alacsony ben-szült-bérekben nyugszik az angol középosztály jóléte. „Az angol korona legszebb ékessége”, India, eredetileg egy magáncég koncessziós területe volt, és éppen angol közgazdasági könyvekben olvashatunk sokat az East Indian Company 17. századbeli módszereiről. Természetesen uriember, sportember nem foglalkozhatik ilyen elavult históriákkal, aminthogy nem törődhet hurháborúval, vagy a kínai boxerláadás leverésével sem, pedig ezek az események már Pip életében játszódottak le. A mai Pip viszont úgy lelkesedik a kis nemzetek szabadságáért, mint pl. a múlt században a nemeslelkű angol lelkesedett a szabadkereskedelemért. Ezzel kényszerítette ugyanis Kínát, hogy megnyissa kapuit az indiai ópium előtt, — ami azonban csakis a szabadkereskedelem tisztos elvének értelmében történt. Viszont így számos rokonszenves és korrekt angol gentleman szentelhette életét a sportok előmozdításának, hála „holmi” ópiumpapírok rohamosan emelkedő osztalékának.

Pip ilyenformán valóban egyeneslelkű ember s a minden álszentesség nélkül való könyv ujrakiadása is indokolt. Hiszen az angol közvélemény tudatában a valóság helyett — szubjektive és hívón ma is a látszat jelenik meg és az érdekcsoportok harcait elfedi az eszmények gőze, melyek sokkal alkalmasabbaknak bizonyultak a Birodalom érdekeinek védelmére, mint bármely más, az angol hagyományokkal esetleg ellenkező módszer. (Adám Elek)

A FÖLD ÉS MI. „Ez a könyv vészkiáltás. Azokhoz szól, akik vakon botorkálnak a világban és nem tudják, hogy életüket minden pillanatban láthatatlan veszedelem fenyegetik” — így vezeti be Georges Lakhovsky francia természettudós *A föld és mi* (La terre et

nous. Pasquelle Editeurs, Paris.) című a tellurikus és kozmikus sugárzásokkal s azok hatásaival foglalkozó könyvét. A halál és a pusztulás sugarainak nevezi a föld mélyéből és a világűrbeli érkező elektromos áramlásokat, amelyek jelen voltát — mint kifejti, — már évezredek óta észlelik, csak a magyarázat hiányzott, hogy mi okozza e sugárzásokat.

A föld tellurikus kisugárzása Lakhovsky elmélete szerint is elektromos eredetű. A különböző geológiai rétegek alkotó anyaguk szerint más és más elektromos töltésűek: így negatív elektromos töltésű a homok, a gipsz, a meszes és homokos kőzet, pozitív töltésű az agyag, a szén és a fémtartalmú kőzetek. Az ellentétes elektromos töltésű rétegek között állandó kisülési folyamat egyenlíti ki a feszültséget s ez a folyamat okozza a földsugárzást, ami ott jelentkezik legerősebben, ahol két ilyen ellentétes összetételű, tehát ellentétes töltésű geológiai réteg találkozik. Erős földsugárzás észlelhető jó elektromos vezetők: nagyobb fémtömegek, földalatti források és vizerek fölött is. „A földsugárzás vezette Mózes vesszejét is — írja Lakhovsky, — amikor vizet talált a pusztában s ez a sugárzás lendíti meg a mai fém, olaj és vízforráskutatók keresővesszőit, ingát és műszereit is. A földsugárzás oly erős, hogy különösen érzékeny emberek műszer nélkül is megérik, és érzik és menekülnek előle az állatok is, csak az ember nem vesz tudomást róla s nem keres védekezést...” Már pedig Lakhovsky szerint a földsugárzás az oka minden betegségnek: elsősorban a ráknak, fekélyeknek és daganatoknak. A földsugárzás okozza az öregedést, az idegrendszer megbetegedéseit s azokat a rejtélyes haláleseteket és szerencsétlenségeket, melyekre a tudomány eddig nem talált elfogadható magyarázatot. „Képzeljük el, — írja, — hogy valamely ház ilyen rétegtalálkozás, földalatti forrás, vagy na-

gyobb fémtömeg fölé épült s az ágyak véletlenül a kisugárzási vonal fölé kerültek. Az ilyen ágyban alvó előbb-utóbb súlyos beteg lesz, hiszen naponta nyolc-tizenkét órán át kiteszi magát a rádiumnál is rombolóbb kisugárzásnak. A védekezés első feltétele: ne építsünk ilyen kisugárzási pontok fölé s ha az épület már áll, helyezzük el a felkvőhelyeket a sugarak legtöbbször alig 50-60 centiméter szélességű vonalából. Lakhovsky szerint mindegy, hogy a ház emeletes vagy földszintes, mert a sugárzás még kétezer méter magasságban is változatlan erővel jelentkezik, hiszen a felhőzet elektromos töltése is mindig azonos azzal a területével, mely fölött „a felhő áll”.

Ezen a ponton elcsuszlik kisse Lakhovsky elmélete. A felhő nem „áll” bizonyos pontok fölött, hanem a felső légrétegek áramlása sodorja szerteszét vagy sűriti össze. Azt már Lakhovsky sem meri állítani, hogy a légköri elektromos kisülések mindig az ellentétes geológiai rétegek találkozási pontjai fölött zajlanak le. Éppugy vitatható az az állítás, hogy a vulkánikus jelenségeket, az apály és dagály tünetényét is a földsugárzás okozza.

„Vannak olyan geológiai rétegek, — olvassuk egy helyen, — melyek tellurikus kisugárzásának hatása alatt az ember ideges, nyomott kedélyű, kedvtelen és képtelen minden komoly munkára. Helyenként a tellurikus sugárzás oly intenzív, hogy szívbénulást okoz, vagy öntudati zavarokat, melyek hatása alatt előfordul, hogy a gépkocsivezető elveszti uralmát a kormány fölött”.

„Mit gondolnak, — kérdezi, — miért kívánczik mindenki vissza Párisba, aki valaha is ott járt? Azért, mert a világ kulturájának és szórakozásainak központja? Nem. Nem a Quartier Latin és nem is a Montparnasse emléke okozza ezt a nosztalgiát! Az igazi ok az, hogy Páris olyan száraz, homokos talajon épült, amely fölött a tellurikus sugárzás csak alig észlelhető”.

„Ilyen száraz és szigetelt talajok Afrika és Ázsia sivatagjai is és aki sokáig élt a sivatagban — örökké visszakivánczik oda”.

Nem tudjuk, hogy a francia hadsereg gyarmati szolgálatra „itált” tisztjei s Lakhovskynak az idegen légióban szolgáló honfitársai ezen a véleményen vannak-e s vállalnák-e ezeket a kissé merész „igazságokat”?...

A könyv további részében kifejti, hogy az élőlény teste éppugy ellentétes elektromos töltésű sejtekből áll, mint a föld. Amíg az élő elektromos gép: növény, állat, ember megfelelően reagálhat a hő, fény, hang érzetét kiváltó s az anyagcserét és a szervezet belső kiválasztó munkáját szabályozó kozmikus sugárzásokra, melyek az egész világ egyetemet azonos ritmus szerint kormányozzák — a szervezet egészséges. A tellurikus sugárzás azonban előbb-utóbb a veszélynek kitett sejtrészek reakcióképességének (oszillációs-képességének) csökkenését, elhalását idézi elő. Így keletkezik a rák, a különféle daganatok, ez az oka az öregedésnek és a halálnak.

A gyógykezelés módja tehát mindig ugyanaz: vissza kell adni a beteg sejt oszcilláló képességét. Lakhovskynak, — mint kifejti, — sikerült is ezt elérnie egy különleges készülékkel, amely mindazokat a rezgésszámú hullámokat egyszerre és nagy intenzitással kisugározza, melyek behatására a szervezet egészséges része megújíthatja vagy újra munkába állíthatja az elhalt vagy reakcióképességét elvesztett sejteket. A készülék eredményeit klinikai kísérletekkel igazolja.

„Egyetlen célom, — írja az utolsó fejezet végén — hogy a világnak megmutassam az igazságot és megváltssam szenvedéseitől. Ma még kétegyekkel fogadnak, de az igazság végül győzni fog”.

A világ mindig kételkedve fogadta a megváltókat, akár tudományos, akár pedig valamilyen elvont, természetfölötti igazsággal jelentkezők s mi tagadás, a kétely Lak-

hovsky világmegváltó teóriáival szemben sem indokolatlan... (Köves József)

ALFRED CHAPUIS: LA SUISSE DANS LE MONDE.

(Payot, Paris 1940) A mai háború közepette kis államról írt műben nem igen nyilvánulhat meg remény és optimizmus. Svájcra szóló könyvében Chapuis is elsősorban az idők nehézségeire utal a kis államokat illetően s a könyv előszavában így ír: „A háború Svájcban is gazdasági és erkölcsi zavarokat idéz elő, amiket azonban e könyvben, mely a békés Svájc időtlen arculatát tükrözi, nem említhetek“. És valóban: szó sem esik arról, miként próbál megbirkózni az eléje tornyosuló nehézségekkel a megpróbáltatások nehéz idejében a latin és német tenger közé ékelt kis semleges ország. A kis államok létjogosultságát tagadó propagandák korában azonban a szerző már az első oldalakon országa életjogának történelmi bizonyítására kényszerül: „Svájc nemcsak földrajzi fogalom, hanem mindenekelőtt politikai alkotás“.

A könyv felöleli Svájc minden kérdését. Történelmén kívül tanulságos és értékes képet ad Svájc iparáról, mezőgazdaságáról, irodalmáról s népi és kulturális kérdéseiről is. Talán mégis legtöbbet mondanak, a legjellegzetesebbek a könyvnek a svájci demokrácia aktuális kérdéseiről s az ország nemzetközi helyzetéről szóló fejezetei. A demokrácia meghatározásánál a nemrég elhunyt Motta szavait idézi: „Nincs egyetlen történelem sem, melyben a demokrácia eszménye nagyobb érvénnyel nyilatkozott volna meg és határozottabb folytonossággal tökéletesedett volna“. De nem marad meg itt: „Egy gazdaságrendszer, amely pl. egyetlen osztály kezében hagyná a javakat majdnem illuzórikussá tenné a politikai egyenlőséget“. Ezt a megállapítását a svájci valóságra alkalmazva arra a megállapításra jut, hogy minden polgári jog ellenére Svájc gazdasági életében a munkást,

mint termelőt mégis csak egy megmerevedett rendszer gazdasági törvényei tartják hatalmukban.

Nemzetközi vonatkozásban a semlegességet tartja Svájc egyetlen lehetséges külpolitikai megnyilatkozásának, de úgy látja, hogy az új háború komoly megpróbáltatások elé állítja a kis ország hagyományos semlegességi politikáját.

Kétségtelen érdeme a könyvnek, hogy egységes képet nyújt Svájc gazdasági és kulturális életéről. Történelmi visszpillantását gyakran váltják fel szigorú statisztikai adatok, melyek szemléltetőbbé tesszik a fejlődés menetét. Svájc irodalmát kiforrott nemzeti irodalomként kezeli. „Négy nyelv egy irodalom“ — ez szerinte a svájci irodalom leg-sajátosabb jegye. A könyvet Etter elnök szimbolikus szavai zárják: „Mi el vagyunk szánva folytatni országunk történelmét“. (Járai Rezső)

HORVÁTH IMRE VERSEI.

(Elszánt kötelesség. Grafika. Nagyvárad 1940) Horváth Imre rövid időközben immár második verseskönyvét jelenteti meg. Már előző kötete (Adj, kertem több virágot) megérdemelt figyelmet és jogos várakozást ébresztett iránta, és friss kötete örömdetesen bizonyítja, hogy a várakozás nem volt alaptalan.

Horváth Imre igénytelen és tétova kezdetek után találta meg lírája mai hangját. Első versei vidékies hangulatukkal, elkésett érzelmvilágukkal a századelő lírájának utánérzéseként hatottak. Eredeti tehetsége csak újabb termésében bontakozott ki. Verseiből egy fegyvelmezett, fontoló, képre, jelzőre igényes költőt ismertünk meg, a négy soros vers, a miniatűr forma mesteri kezelőjét. Bizonyára a kínaiak s főként Kosztolányi példája hatott rá. Nem a módor vagy az eszközök átvételére gondolunk. Horváth Imre esetében a csattanó formai ráhibázás eredeti készségre, sajátos költői észjárásra vall. Azt mondhatnám: négy sorosokban gondolkodik, mint

ahogy van költő, aki szonettekben gondolkodik. Horváth Imre virtuóz biztonsággal kezeli ezt a látszatra igénytelen, valójában azonban próbára tevő formát. Mennyi szemérmes vallomás van ebben az éteri hangon rebegő világi könyörgésben:

A túlvilági rózsák
és lilomok szebbek.
Adj, kertem több virágot.
Sírom, adj kevesebbet.

A modern szerelmi érzés kuszáltsága négy összevillanó paradox hasonlatban:

Jó vagy, mint mások kenyere.
Szép, mint a szó, mit titkolok.
Hű vagy, mint a gyűlölködés.
És híres, mint a gyilkosok.

A ferences lelkű korhely hajnali társalkodása sétatotjával:

Mást akart ő is, amikor kihajtott,
mint büszke nád. Most öröm és
rabom.
Hogy hajnaltájban hazafelé tartok,
rároskadok — és megsimogatom.

Ezeket az idézeteket előző kötetéből vettük. — Új verseiben a fenyegedett kortárs szorongó hangja uralkodik. A keserűen groteszk Rémműlet, az elborult hangú Nekik jobb és a méltóságos, aratóünnepi ritmusú Péterpál a háborús esztendő nyarának vészterhes, fojtogató hangulatát idézik.

A kor gyűlöletes jelenségeire célzó verseiben (Féregsors, Horog) a fojtott emóció az allegória személytelen szigorába öltözködik, de az álöltözött versekből csak úgy sziszeg a titkolhatatlan megvetés. Ez a szó: „háború“ egyszer sem fordul elő kötetében, de versei fölött a félelem sötét felhője ül. A halál gondolatát hessentgető, titkos „félelmekkel“ és bogaras rettegésekkel teli költőt meglegyintette a veszébe rohanó világ páni félelme. A vihart félő, szörnyedt számárbórgásból a rémműlet jogának hirdetését hallja. Az emberi

felhördülésre gyáva korban az állati félelem harsonája hirdeti a világ lappangó igazságát...

Utoljára hagytuk négysorosait. A pompás költői találatok egész füzérét kapjuk kötetében. Az Alföldi től bájos humorú rajza a kínai versek finomságaival vetekszik:

Tenyérnyi fagy. Ez itt a sarkvidék.
Rátűz a nap — s olvad a percnyi hó.
Lakából egy zömök veréb kilép —
s tipeg, topog. Ő itt az eszkimó.

Máshol négy sorban egész „világképet“ kanyarít, mint ebben az antik derűvel mosolygó látomásban:

Perdül a föld: szeszélyes, csonka
koeka.
Véle az ég terén pihenni dőlt
arkangyalok egymásközt dévaj-
kodva
ütik agyon a végtelen időt.

Idézzük még az Idegen nő című versét, amely merész hasonlatában összefogott képeivel a süritő forma remeke:

Hideg vagy, mint a héber temető.
S homlokod fehér márványa alatt, —
mit hajad sötét indája benőtt, —
titokzatos halottak nyugszanak.

A kötetet román és francia költők verseinek fordításai egészítik ki. Maurice Fombeure didergő hangulatu háborús Nocturnójának átérzett fordítása különösen sikerült. (Korvin Sándor)

A Z AMERIKAI BÖRTÖNMUNKÁKA. Haynes E. Frednek a múlt év végén New-Yorkban megjelent könyve (The American Prison System, McGraw-Hill, 1939) az általános kérdések felvázolása után azoknak az Egyesült Államokbeli kísérleteknek történetét ismerteti, melyek arra irányultak, hogy a foglyok munkáját a szabad ipar és kereskedelem jogaiban részesítsék. Megállapítja, hogy már az 1929. évi válság előtt nyilvánvaló volt a fog-

ságra ítélték munkájának egyre nagyobb fontossága, főleg a vállalatoknak végzett munka megszüntetésével s a fogvatartottak munkájának saját kezelésben való értékesítésével. 1922 után a börtön-munka megszüntetésére irányuló ellenzéki mozgalom azonban újból erőre kapott. 1933-ban az Egyesült Államok 15 állama törvénybeiktatta, hogy tilos a fogvatartottak által készült áruk külföldi eladása, s követelték ezen áruk eredetének külön megkülönböztető jelzéssel való ellátását. Az N. R. A. törvénytervezeteibe utasítások kerültek be a ruházati, gyapot és más iparokat illetően, melyek a börtönökben készült cikkek szabad kereskedelmi forgalmát voltak hivatva megakadályozni. 1934 januárjában azonban az Egyesült Államokon belül különböző államok újabb önkéntes megállapodásra jutottak, a rabok által előállított iparcikkekre vonatkozóan. Egyöntetű órarendet állapítottak meg a dolgozó foglyok számára, valamint termelő gépek használatát is engedélyezték. A ruházati és gyapot-ipar munkarendjéhez alkalmazkodva, a börtönök igazgatósága heti 40 órától heti 36 órára

csökkentették a munkaidőt. 1934 októberében egy az N. R. A. által küldött bizottság megvizsgálta ezt a megállapodást. Meghallgatta a szervezett munkásság képviselőit, akik követelték, hogy a börtönökben előállított és a szabadon termelt áruk közötti tisztességtelen versenyt azonnal szüntessék meg. A bizottság úgy határozott, hogy a börtönökben készült áruk kereskedelmi forgalmát meg kell szüntetni és javaslatokat is tett ebben az irányban. 1935 szeptemberében végül az elnök egy szervert létesített, melynek hivatása a börtön-munka ujjaszervezése s a kérdésnek végleges megoldása volt. Ez a szerv a különböző államokban végzett tapasztalatok alapján egyre készíti módosító javaslatait az ellentétek elsimítására.

Szerző véleménye szerint azonban az a vizsály, mely a börtönökben készített fogyasztási cikkek körül felmerült, nemcsak az ezekkel az árukkal üzött tisztességtelen verseny ellen irányul, hanem általában a verseny ellen, amit a börtönökben előállított cikkekkel a munkásság érdekei ellen folytatnak. (Szeremley László)